

Farmaceutiskās darbības regulējums Latvijā XX gadsimta 30. gadu beigās

Sabīne Lauze, Baiba Mauriņa, Venta Šidlovska

*Rīgas Stradiņa universitāte, Zāļu formu tehnoloģijas katedra, Latvija
sablau@inbox.lv*

Kopsavilkums

Lai pirmās brīvvalsts laikā Latvijā atvērtu aptieku, bija jāsaņem koncesija jeb atļauja. Līdz 1939. gada 27. jūnijam, kad Ministru kabinets apstiprināja Farmācijas likumu, Latvijā bija spēkā 1905. gada Krievijas Ārstniecības likums, kas par aptiekas īpašnieku ļāva būt arī personai bez farmaceutiskas izglītības.

1937. gada 22. decembrī šajā tiesību aktā Ministru kabineta sēdē tika pieņemti grozījumi un papildinājumi, kas aizsāka virkni izmaiņu Latvijas farmācijā. Grozījumi paredzēja visu Latvijas aptieku pārreģistrāciju, vienīgās aptiekas, uz kurām neattiecās jaunie noteikumi, bija valsts, valsts iestāžu, pašvaldību, Latvijas Sarkanā Krusta un slimokasu aptiekas.

Atļauju aptiekas atvēršanai varēja saņemt vismaz 25 gadus veci Latvijas pilsoņi ar pabeigtu augstskolas farmaceutisko izglītību, kuriem vajadzēja būt pierēģistrētiem Farmācijas pārvaldē. Aptieku īpašniekiem, kas nebija Latvijas pilsoņi, piederušās aptiekas viena gada laikā no grozījumu spēkā stāšanās dienas bija jānodod personām, kas ieguvušas koncesiju saskaņā ar jaunajiem noteikumiem, vai arī tās jālikvidē. Visiem pārējiem aptieku īpašniekiem divu gadu laikā koncesija bija jāatjauno vai aptieka jānodod personai, kurai šī koncesija jau ir. Ja tas neizdodas – aptieka jālikvidē.

Starp aptieku pārvaldniekiem, kuriem netika izsniegta jauna koncesija, bija arī vācbaltu farmaceiti, kam aptiekas Latvijā bija piederējušas vairākās paaudzēs. Grūti pateikt, kuram koncesija netika piešķirta īpašnieka tautības dēļ un kuram – citu iemeslu dēļ, jo vācbaltu repatriācija 1939. gada nogalē savijās ar aptieku pārreģistrācijas procesa noslēgumu. Grozījumu un vācbaltu repatriācijas rezultātā Latvijā turpmāko divu gadu laikā samazinājās aptieku skaits, un izmaiņas skāra arī aptieku pārvaldnieku etnisko sastāvu.

1939. gada 7. decembrī Farmācijas pārvalde publiskoja sarakstu, ar kuru tika anulēta koncesija 51 personai.

Atslēgvārdi: farmācija, koncesija aptiekas atvēršana, aptieku skaits, vācbaltieši.

Ievads

Latvijā pirmās brīvvalsts laikā bija plašākais aptieku tīkls Eiropā. Lai atvērtu aptieku, bija jāsaņem koncesija jeb atļauja. Līdz 1939. gada 27. jūnijam, kad Ministru kabinets apstiprināja Farmācijas likumu, Latvijā bija spēkā 1905. gada Krievijas Ārstniecības likums, kas par aptiekas īpašnieku ļāva būt arī personai bez farmaceutiskas izglītības. Šis normatīvais akts bija novecojis un uzskatāms par nepiemērotu situācijai Latvijas farmācijā.

1937. gada 22. decembrī LR Ministru kabineta sēdē tika pieņemti grozījumi un papildinājumi Ārstniecības likumā. Tie Latvijas farmācijā aizsāka virkni izmaiņu. Šo grozījumu un arī vācbaltu repatriācijas rezultātā turpmāko divu gadu laikā būtiski samazinājās aptieku skaits, un izmaiņas skāra arī aptieku pārvaldnieku etnisko sastāvu.

Darba mērķis

Darba mērķis ir apkopot un sistematizēt publicētos un nepublicētos avotos pieejamo informāciju par aptieku pārreģistrēšanās procesu XX gadsimta 30. gadu beigās, noskaidrot šā procesa pamatojumu un sekas.

Materiāls un metodes

Pētījums ir retrospektīvs un aprakstošs. Darbā izmantota informācija no Latvijas Valsts vēstures arhīva un XX gadsimta laikā izdotiem literatūras avotiem.

Rezultāti

1937. gadā Latvijā darbojās 521 aptieka: 238 bija normālapmaksas, 258 – lauku aptiekas, 15 – slimnīcu un piecas bija homeopātiskās aptiekas, kā arī piecas – aptieku filiāles. No kopējā aptieku skaita gandrīz puse jeb 219 aptiekas piederēja latviešiem, 110 aptieku un 105 aptieku īpašnieki bija attiecīgi vācieši un ebreji, bet atlikušās aptiekas piederēja krieviņiem, poļiem un citu tautību pārstāvjiem, kā arī dažādām sabiedriskajām organizācijām [2, 25–26]. 1937. gadā Latvijā strādāja 468 farmaceiti, 1087 farmaceitu palīgi un 509 aptiekas praktikanti [8, 247–249].

Par koncesiju izsniegšanu aptiekas atvēršanai atbildīga bija Farmācijas pārvalde. Līdz 1940. gada 17. jūnijam tā bija administratīva iestāde un atradās Tautas labklājības ministrijas pakļautībā [2, 25–26]. Līdz pat XX gadsimta 30. gadu sākumam pārvaldes darbība vērtējama kā visai neatkarīga. 1933. gada 30. jūnijā IV Saeimas VI sesijas 26. sēdē deputāti iesniedza likumprojektu – grozījumus Tautas labklājības ministrijas iekārtā. Sēdē aktīvi iztīrāja arī Farmācijas pārvaldes līdzšinējo darbību, īpašu uzmanību pievēršot aptieku atvēršanas atļauju piešķiršanai. Farmācijas pārvalde tika vainota korupcijā, un tās darbība tika atzīta par neapmierinošu. Šo diskusiju rezultātā Farmācijas pārvaldes priekšnieks Mārtiņš Pusbarņieks (1880–1952) zaudēja amatu [1, 1060].

1935. gada 1. novembrī par Farmācijas pārvaldes priekšnieku iecēla Nikolaju Rūtenbergu (1902–1971). Viņa vadībā 1937. gadā tika izstrādāti grozījumi Ārstniecības likumā, kas turpmāk regulēja koncesiju iegūšanu un aptieku mantinieku tiesības [7, 158]. 1937. gada 23. decembrī šie jaunie noteikumi stājās spēkā. Pirms tam aptieku pirkšanas, pārdošanas un nomāšanas gadījumos tautas labklājības ministra atļauja nebija nepieciešama, pietika ar ziņojumu Farmācijas pārvaldei.

Jaunie grozījumi paredzēja, ka, saņemot farmācijas pārvaldes priekšnieka un Veselības departamenta atsauksmes, atļauju aptiekas atvēršanai vai pastāvošas aptiekas iegūšanai formāli piešķir tautas labklājības ministrs [15, 64]. Atļauju varēja saņemt vismaz 25 gadus veci Latvijas pilsoņi ar pabeigtu augstskolas farmaceutisko izglītību. Pretendentam bija jābūt reģistrētam Farmācijas pārvaldē.

Aptieku īpašniekiem, kas nebija Latvijas pilsoņi, piederošās aptiekas viena gada laikā no grozījumu spēkā stāšanās dienas vajadzēja nodot personām, kas ieguvušas koncesiju saskaņā ar jaunajiem noteikumiem, vai arī tās jālikvidē. Visiem pārējiem aptieku īpašniekiem divu gadu laikā koncesija bija jāatjauno vai aptieka jānodod personai, kurai šī koncesija jau ir. Ja darījums neizdodas – aptieka jālikvidē. Jaunie grozījumi neattiecās uz valsts, valsts iestāžu, pašvaldību, Latvijas Sarkanā Krusta un slimokasu aptiekām [10, 1].

Farmācijas pārvalde mudināja aptiekas laikus iegūt jaunās koncesijas. Lai atjaunotu koncesiju, bija jāaizpilda veidlapa, sniedzot plašu informāciju par aptiekas īpašnieku. Veidlapā bija jānorāda ziņas par iesniedzēja tautību un pavalstniecību, valsts valodas prasmi, farmaceitisko izglītību, dalību Latvijas

atbrīvošanas cīņās un ar tām saistītajiem apbalvojumiem. Iesniedzējam bija jānorāda arī informācija, kur un cik ilgi viņš strādājis kā algots darbinieks, vai bijis kādas aptiekas pārvaldnieks, īpašnieks vai nomnieks [12, 3].

1938. gada 14. maija Farmācijas pārvaldes ziņojumā tautas labklājības ministram atrodams oficiālais skaidrojums un būtiskākie jauno grozījumu izstrādāšanas iemesli. Ziņojumā uzsvērts, ka līdz šim spēkā esošais Krievijas Ārstniecības likums atļāva jebkurai personai būt par aptiekas īpašnieku, tāpēc daudzas aptiekas Latvijā ir nonākušas nespeciālistu rokās un tiek izmantotas tikai kā peļņas avots. Aptieku pirkšanas un pārdošanas darījumi nav bijuši kontrolējami. Tāpēc daudzi Latvijas farmaceiti bija spiesti strādāt par algotiem darbiniekiem un izpildīt savu darba devēju, kas bieži vien nebija farmaceiti, prasības. Farmācijas pārvaldes ziņojumā teikts, ka šāda situācija ir ārkārtēja un nav pieļaujama [13, 47]. Iespējams, ka farmācijas nozari uzraugošās institūcijas centās samazināt aptieku skaitu, radot šos jaunus grozījumus. Taču ir būtiska atšķirība, kā situācija tika skaidrota desmit gadus agrāk.

Arī 1929. gadā, publiski apspriežot Krievijas Ārstniecības likuma normas, Farmācijas valde par nelietderīgu un farmaceitiem netaisnīgu uzskatīja noteikumu, ka aptieka var piederēt ikvienam. Tomēr tajā pašā gadā norādīts, ka Latvijas pastāvēšanas laikā nevienam pilsonim, kas nav farmaceits, nav tikusi izsniegta atļauja atvērt aptieku. Desmit gadu laikā situācija nebija tik krasi mainījusies, turklāt lielākais aptieku skaita pieaugums bija pirmajos Latvijas Republikas pastāvēšanas gados, nevis trīsdesmito gadu beigās [9, 76-83].

Aptieku pārreģistrēšana ilga vairāk nekā divus gadus. Tas bija sarežģīts, lēns un birokrātisks process, kura ietekmei uz aptieku skaita dinamiku 1939. gada oktobrī pievienojās arī vācbaltiešu repatriācijas sekas. Rezultātā samazinājās aptieku skaits un mainījās arī aptiekas pārvaldnieku un īpašnieku etniskais sastāvs.

Farmācijas pārvalde sniedza precīzas ziņas tautas labklājības ministram par aptieku pārdošanas, pirkšanas, iznomāšanas un slēgšanas darījumiem un arī par aptieku īpašnieku tautību. 1938. gada 25. jūlija Farmācijas pārvaldes ziņojumā tautas labklājības ministram uzskaitītas no 1935. gada 1. novembra līdz 1937. gada 23. decembrim pārdotās aptiekas. Šajā laikā, kad vēl nebija izdoti jaunie noteikumi, tika pārdotas 49 aptiekas, bet iznomātas – 17 [16, 64-65].

Ziņojumā, kas datēts ar 1939. gada 17. janvāri, Farmācijas pārvalde turpināja apkopot datus par aptieku pirkšanas, pārdošanas, iznomāšanas gadījumiem. Kopumā gada laikā tika izsniegtas 54 pirkšanas atļaujas 45 aptiekām. No tām gada laikā nopirktas un pārreģistrētas bija tikai 25 aptiekas [17, 1].

Personām, kuras bija ieguvušas atļauju pirkt aptieku, Latvijas Kredītbanka izsniedza aizdevumu. Aizdevumu izsniegšanas procesā bija sarežģījumi. Kā pamatojumu aizdevuma saņemšanai kredītu ņēmēji iesniedza bankai tautas labklājības ministra izsniegto atļauju aptiekas iegādei. Turpmāk – septiņu dienu laikā pēc aptiekas iegūšanas – pircējam bija Farmācijas pārvaldei jāiesniedz pirkšanas-pārdošanas līguma notariāli apstiprināts noraksts. Tomēr arī šajā gadījumā pastāvēja iespēja, ka jauno koncesiju var nepiešķirt. Tādēļ Latvijas Kredītbanka uzstāja, lai tautas labklājības ministrs, izsniedzot atļauju pirkt aptieku, garantētu arī koncesijas piešķiršanu. Banka arī pauda viedokli, ka tautas labklājības ministra izsniegtā koncesija ir uzskatāma par bankas īpašumu gadījumā, ja persona aizdevumu nav spējīga atdot [5, 42-43].

Farmācijas pārvaldes priekšnieks N. Rūtenbergs norādīja, ka pirkšanas-pārdošanas atļaujā, kas ir dokuments, vienlaikus nevar apliecināt arī jaunās koncesijas piešķiršanu. Saskaņā ar jaunajiem grozījumiem aptieka var tikt pārreģistrēta, tikai nonākot jaunā īpašnieka (ar pabeigtu augstāko farmaceutisko izglītību) rokās. Līdzšinējā prakse bija pierādījusi – ja tautas labklājības ministrs ir devis atļauju kādam farmaceitam pirkt aptieku, tad šī aptieka veiksmīgi saņēma arī jauno koncesiju. Saskaņā ar jaunajiem grozījumiem par aptiekas īpašnieku, pārvaldnieku vai nomnieku nevarēja būt persona, kas ar tiesas spriedumu atzīta par maksātnespējīgu [14, 41].

Farmācijas pārvalde bija izveidojusi sarakstu ar tām Latvijas aptiekām, kuras līdz 1939. gada 23. decembrim jālikvidē, ja tām neizdosies izpildīt tiesību aktu jauno grozījumu prasības. Sarakstā bija aptiekas, kuru īpašnieki vai līdzīpašnieki nebija farmaceiti, ārvalstu pavalstnieki, dažādas biedrības, sabiedrības vai baznīcu draudzes. Kopumā Latvijā šādas aptiekas bija 129. Rīgā bija nosauktas

15 normālapteikas, to skaitā Foka aptieka, Gulbja aptieka, Ziloņa aptieka, D. Ķikāna aptieka, Ganību dambja aptieka, J. Kupča aptieka, Lauvas aptieka, Vācu slimnīcas aptieka. No homeopātiskajām aptiekām, kas darbojās Rīgā, sarakstā iekļauta bija Centrālā aptieka, Jungera aptieka, Skorpiona aptieka un Zvaigznes aptieka [18, 9].

1939. gada beigās kļuva liktenīgas daudzām vācbaltiešiem piederošām aptiekām, taču ir grūti spriest, vai tās bija pārreģistrēšanās vai repatriācijas procesa sekas.

Brīdī, kad stājās spēkā jaunie grozījumi, vācbaltiešiem Latvijā piederēja 107 aptiekas [3, 126]. Jau 1937. gada 18. janvārī Iekšlietu ministrija Farmācijas pārvaldei lūdza ziņas par vācu pilsoņiem piederošām aptiekām Rīgā. Šādas aptiekas bija 24 [19, 2]. Vācbaltiešu tautas savienības prezidents Alfrēds Intelmanns (1881–1949) 1939. gada sākumā tautas labklājības ministram Jānim Volontam (1882–1943) nosūtīja vairākas vēstules, kurās izteica bažas par jauno atļauju neizsniegšanu vācu farmaceitiem. Vienā no vēstulēm viņš minēja, ka noraidīti esošu aptieku īpašnieku lūgumi saņemt jaunās koncesijas, kā arī īpašnieku lūgumi iegūt tās aptiekas daļas, kas pieder viņu līdzīpašniekiem, kas nav farmaceiti.

Noraidīti tika arī pilntiesīgu farmaceitu lūgumi atvērt jaunas aptiekas. Intelmanns minēja, ka nevienā no šiem gadījumiem nav paskaidrots atteikuma iemesls, kas licis viņam domāt par nacionālo piederību kā vienīgo motīvu jaunas koncesijas nepiešķiršanai. Šajā pašā vēstulē Intelmanns uzskaitīja vairākus farmaceitus, kuri ilgstoši un priekšzīmīgi strādājuši Latvijas farmācijā. Kā piemērus viņš minēja K. E. Berica aptieku Rūjienā, ievērojamā provizora V. Trampedaha aptieku Cēsīs, kura jau no 1861. gada piederējusi Trampedaha ģimenei, V. Kaspara aptieku Ventspilī, kas dibināta 1657. gadā, J. Hertelja aptieku Jelgavā, Foka aptieku Rīgā un vēl daudzus citus gadījumus, kas, viņaprāt, atspoguļoja pret vācu farmaceitiem valdošo attieksmi. Speciālistiem, kas ilgus gadus strādājuši savā amatā, pēckara gados ieguldījuši lielus līdzekļus aptieku izveidošanai vai atjaunošanai, šāds iznākums būtu pazemojošs. Intelmanns lūdza novērtēt objektīvi katru farmācijā strādājošo vācu tautas pilsoni pēc kvalifikācijas, zināšanām un pieredzes [6, 19–20].

Farmācijas pārvalde 1939. gada 7. decembra “Valdības Vēstnesī” publicēja aptieku sarakstu, kam tautas labklājības ministrs ar savu 1939. gada 4. decembra lēmumu anulējis izsniegtās koncesijas (51 personai), pamatojoties uz Farmācijas likuma 83. pantu. Šajā sarakstā atrodamas gan jau pieminētās, gan citas vācbaltu aptiekas, 16 gadījumos tika slēgtas aptiekas Rīgā, piemēram Dormana aptieka Āgenskalnā, Elizabetes aptieka, Gulbja aptieka un Foka aptieka [11, 4].

Ar 1939. gada 27. jūnijā pieņemtā Farmācijas likuma 83. pantu noteikts, ka tautas labklājības ministrs pēc farmācijas pārvaldes priekšnieka priekšlikuma aptieku varēja slēgt, ja tajā vairākas reizes bija konstatētas nekārtības vai nolaidība vai arī ja iestājušies 86. pantā minētie apstākļi. 86. pantā teikts, ka par aptiekas īpašnieku nevar būt personas, kurām ir maksātnespēja vai peļams dzīvesveids, kā arī personas, kuras nav spējīgas vadīt aptieku savu miesīgu vai garīgu trūkumu dēļ. Uz vācbaltu aptiekāriem to būtu grūti attiecināt, jo viņu aptiekas bija priekšzīmīgas un darbojās ne pirmo gadu. Visticamāk, ka 1939. gada 30. oktobrī noslēgtais Latvijas un Vācijas līgums par vācbaltiešu izceļošanu ieviesa savas korekcijas aptieku koncesiju piešķiršanā [4, 1].

Aptieku pārreģistrēšanas oficiālais beigu termiņš bija 1939. gada 23. decembris, tātad tieši divi gadi. Taču aptiekas turpināja atjaunot koncesijas līdz pat 1940. gada 17. jūnijam [7, 158].

Diskusija

Latvijas Valsts vēstures arhīva un XX gadsimta literatūras avoti liecina, ka aptieku pārreģistrācija bijis mērķtiecīgs un strukturēts process, taču tam trūkst pamatota iemesla. Farmācijas pārvaldes priekšnieks N. Rūtenbergs nepieciešamību pēc jauniem grozījumiem Ārstniecības likumā skaidroja ar nozares sakārtošanas vajadzību un ar cīņu par farmaceitu tiesībām. Toties vēl 1929. gadā Farmācijas valde apgalvoja, ka Latvijas pastāvēšanas laikā nevienam pilsonim, kas nav farmaceits, nav tikusi izsniegta atļauja atvērt aptieku, lai gan 1905. gada Krievijas Ārstniecības likums to pieļāva. Visstraujākais aptieku skaita kāpums bija pirmajos desmit Latvijas pastāvēšanas gados, nevis trīsdesmito gadu otrajā pusē, kad notika koncesiju atjaunošanas process.

Tobrīd tika strādāts pie Farmācijas likuma normām, kas iekļāva prasību, ka aptieka var piederēt tikai cilvēkam ar augstāko izglītību. Latvijas Universitāti regulāri absolvēja jaunie farmaceiti. Iespējams, ka grozījumi tika ieviesti ar domu atvieglot ceļu Farmācijas likuma ieviešanai.

Secinājumi

1937. gadā izdotie Ārstniecības likuma grozījumi un papildinājumi bija tikai daļa no izmaiņām Latvijas farmācijas jomā. Iespējams, tas bija viens no mehānismiem, kā samazināt aptieku skaitu Latvijā. Vācbaltiešu repatriācija 1939. gada otrā pusē izraisīja vēl krasākas izmaiņas nozarē, un slēgto aptieku skaits aizvien pieauga. Lai arī repatriācija bija būtiskākais process, kura rezultātā vairums vācbaltu farmaceitu pameta nozari Latvijā, tomēr pārmaiņas Ārstniecības likumā sāka iezīmēt šādas tendences jau divus gadus agrāk.

Regulations in Latvian Pharmaceutical Sector in the end of the Thirties of the 20th Century

Abstract

To open a pharmacy during the first Latvian independence, it was necessary to receive a concession or authorisation. Until June 27, 1939, when the Cabinet of Ministers approved the Pharmaceutical Law, there was in force the Russian Medical Treatment Act issued in 1905, which allowed the owners of pharmacies also to be persons without pharmaceutical education. On December 22, 1937, the Cabinet of Ministers adopted amendments and additions to this regulation, which launched a series of changes in Latvian pharmacy.

The amendments provided re-registration for every Latvian pharmacy; the only pharmacies not covered by the new rules were the State, State institutions', local governments', Latvian Red Cross and Health Care Funds' pharmacies. Permission for opening the pharmacy could be received by at least a 25-year old Latvian citizen with a completed pharmaceutical university degree and registered in Pharmaceutical Administration. Pharmacy owners who were not Latvian citizens, one year after the amendments came into force, had to give away their owned pharmacies to persons who had obtained concessions under the new rules, or these pharmacies had to be closed. All other pharmacy owners had to upgrade concession within two years or the pharmacy had to be transferred to a person who already possesses such concession. If this failed, the pharmacy had to be liquidated.

Among pharmacy managers who did not have the new concession were also Baltic German pharmacists who had owned pharmacies in Latvia for several generations. It is hard to tell when a concession was not granted based on nationality and when for other reasons, because the Baltic German repatriation at the end of 1939 coincided with the conclusion of pharmacy re-registration process. Due to amendments and Baltic German repatriation, within the next two years a decrease in the number of pharmacies was observed; the changes also affected ethnic composition of pharmacy managers. On December 7, 1939, the Pharmaceutical Administration published a list of concessions voided to 51 people.

Keywords: pharmacy, concessions for the opening, number of pharmacies, Baltic Germans.

Literatūra

1. Deputāta R. Dukura u. c. iesniegtais likumprojekts - pārgrozījumi Tautas labklājības ministrijas iekārtā. *Saeimas Stenogrammas*, 1933; (2): 1060. lpp.
2. Dzirne A. Pārskats par Farmācijas pārvaldes un tai pakļauto uzņēmumu darbību laikā no 1941. g. 1. jūlija līdz 1942. g. 31. decembrim. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1944; 1/2 (janvāris / februāris): 25.-26. lpp.

3. Dzirne A. Ziņojums farmācijas pārvaldes priekšniekam. – Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 126. lp.
4. Farmācijas likums. *Valdības Vēstnesis*, 1939; (149): 1. lpp.
5. Finanšu ministra vēstule tautas labklājības ministram. Konfidenciāli. Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 42.–43. lpp.
6. Intellmans A. Vācu baltiešu tautas savienības prezidenta vēstule tautas labklājības ministram. Sarakste ar tautas labklājības ministru par koncesiju piešķiršanu aptieku turēšanai vācu farmaceitiem, 1938–1939. LVVA, 5921. f., 2. apr., 436. l., 19.–20. lpp.
7. Kazerovskis K. Farmācijas pārvaldes 25 gadi. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1944; 7: 158. lpp.
8. Kazerovskis K. Latvijas farmācija. *Archīvs*, 1974; 14: 247.–249. lpp.
9. Likums par aptieku atvēršanu: Projekts. *Latvijas Farmaceitu Žurnāls*, 1929; 7 (2): 76.–83. lpp.
10. Pārgrozījumi un papildinājumi ārstniecības nolikumā. *Valdības Vēstnesis*, 1937; 292: 1. lpp.
11. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes paziņojums: Aptieku koncesiju anulēšana 1939. g. *Valdības Vēstnesis*, 1939; 278: 4. lpp.
12. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes paziņojums. *Valdības Vēstnesis*, 1938; 90: 3. lpp.
13. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes vēstule tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 180. l., 47. lp.
14. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes vēstule tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 41. lp.
15. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes vēstule tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 64. lp.
16. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes ziņojums tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 180. l., 64.–65. lp.
17. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes ziņojums tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 1. lp.
18. Rūtenbergs N. Farmācijas pārvaldes ziņojums tautas labklājības ministram: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 181. l., 9. lp.
19. Rūtenbergs N. Vāciešiem piederošo Rīgas aptieku saraksts: Farmaceitu lūgumi un sarakste pārreģistrēšanās lietā, pārdoto un iznomāto aptieku saraksti, 1926–1939. LVVA, 4958. f., 1. apr., 179. l., 2. lp.